

Тәмамлык

Жөмләнең фигыль белән белдерелгән
кисәген ачыклап, кемгә? нәрсәгә?
кемнән? нәрсәдән? кемдә? нәрсәдә? кем
белән? нәрсә белән? кем тарафыннан ?
нәрсә тарафыннан? ничәне? ничәдән?
сорауларының берсенә жавап булып
килгән кисәге дип атала.

Төмамлык исем һәм исем мәгънәсендә килгән (исемләшкән) сүз төркемнәре белән белдерелә.

- 1) **Сездән** (кемнән?) **миңа** (миңа?) хат килде.
- Кеше **табигатьне** (нәрсәне?), табигать **кешене** (кемне?) бизи.
- Кеше **табигатьтән** (нәрсәдән?) **кыюлыкка, батырлыкка, сабырлыкка** (нәрсәгә?) өйрәнә.
- Туган **телдә** (нәрсәдә?) уку **бәхетен** (нәрсәне) берни алыштыра алмый.
- Күптән түгел мин дустым **Мәхмүт белән** (кем белән?) очраштым.

Искәрмә!Төмамлык, нигездә, фигыль белән белдерелгән кисәкне ачыкласа да, аерым очракларда ул башка сүз төркемнәренә дә ияреп килергә мөмкин.

- 1)Сездән миңа хат килде. (ф-ль белән белдерелгән хәбәргә)
- 2)Ялкау атка (нәрсәгә?) чыбыркы кирәк.(рәвеш белән белдер. хәбәргә)
- 3)Бу китапта Марат өчен (кем өчен?) кызыклы әкиятләр дә күп. (рәвеш белән бирелгән хәбәргә иярә)
- 4)Яңа профессияне үзләштерү сезгә (кемгә?) дә бик кирәк. (хәбәрлек сүз белән белдерелгән хәбәргә)
- Тел кылычтан үткен, каләм телдән дә үткен.

(сыйфат белән белдергән хәбәргә)

- Төмамлык үзен иярткөн сүзгә 2 чара ярдәмендә буйсына:

1) Килеш кушымчалары аша иярә.

Булатның куллары чәчәккә (нәрсәгә?) үрелделәр.

(Бәйләүче чара –кә , ю.к. кушымчасы)

2) Төмамлык бәйлек яки бәйлек сүзләр ярдәмендә иярә.

Күптән түгел мин дустым Мәхмүт белән (кем белән?) очраштым.

(төмамлык ны хәбәргә бәйләүче чара , бәйлек)

Туры

Процесс турыдан-туры төшкән объект. Төшем килеше кушымчасы алган яки алу ихтималы булган тәмамлык.

Кыiek

Процесс турыдан-туры аңа төшмәгән объектны белдерә. Ияртүче сүзгә Ю.к., Ч.к., У.-в.к. кушымчалары, бәйләк, бәйләк сүzlәр ярдәмендә иярүче тәмамлык.

Искәрмә:

Телдә төшем килеше формасы түбәндәге очрақларда кушымчасыз кулланыла.

- 1) Туры тәмамлык конкрет билгеле булмаган предметны, затны белдергәндә баш килеше (Б.к.) формасында киләләр.
 - *Мин хат укый. (кем хаты икәне билгесез)*
 - *Мин бертуган абый хатын укыйм. (кем хаты икәне билгеле)*
- 2) Шулай ук, фигыль белән белдерелгән жәмлә кисәге алдыннан янәшә урнашканда.
 - *Без чәчәкләр жыйдык.*
 - *Без чәчәкләрне вазага куйдык.*
- 3) Сөйләмне жыйнакландыру өчен, тиңдәш тәмамлыктарда төшем килеше кушымчасы соңгысына гына ялгана.
 - *Киң кырларны, болынарны һәм бакчаларны ап-ак кар каплады.*
 - *Киң кыр, болың һәм бакчаларны ап-ак кар каплады.*

Кыёк тэмамлыклар.

- Миңа (кемгэ? –ю.к.)хат тапшырдылар.
- Әнием кулы белән (нәрсә белән? бәйлөк сүз) язылган хат бит .
- Илгизнең аяклары чыкка (нәрсәгә? Ю.к.)буялган.

Кемгә?
Нәрсәгә?

Кемне?
Нәрсәне?

Кемдә?
Нәрсәдә?

Кемнән?
Нәрсәдән?

Кем белән?
Нәрсә белән?

Кем тарафыннан?
Нәрсә хакында?

Нәрсә турында?
Кем турында?

һ.б.

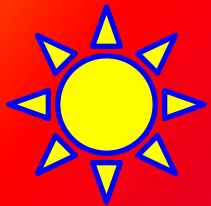
Текст белән эш.

- Ачык тәрәзәдән җил кереп, челтәрле пәрдәләрне тибрәтте. Авыл очында карлыккан тавышы белән кемнеңдер әтәче аваз салды. Кәримә тәрәзәне барып япты, энесенең мич буендагы буш урынына карап кабат урынына менеп ятты. Ята торгач, йокыга киткәнән сизми дә калды һәм энесе Шамилнең урам як тәрәзәсен ачы, шыпырт кына үрмәләп керүен тоймады да.
- Үрнәк: тәрәзәдән – тәмамлык, исем белән белдерелгән, ияртүче сүзгә -дән чыгыш килеш кушымчасы ярдәмендә бәйләнгән.

*Күзләрне ял
иттерик!!!*

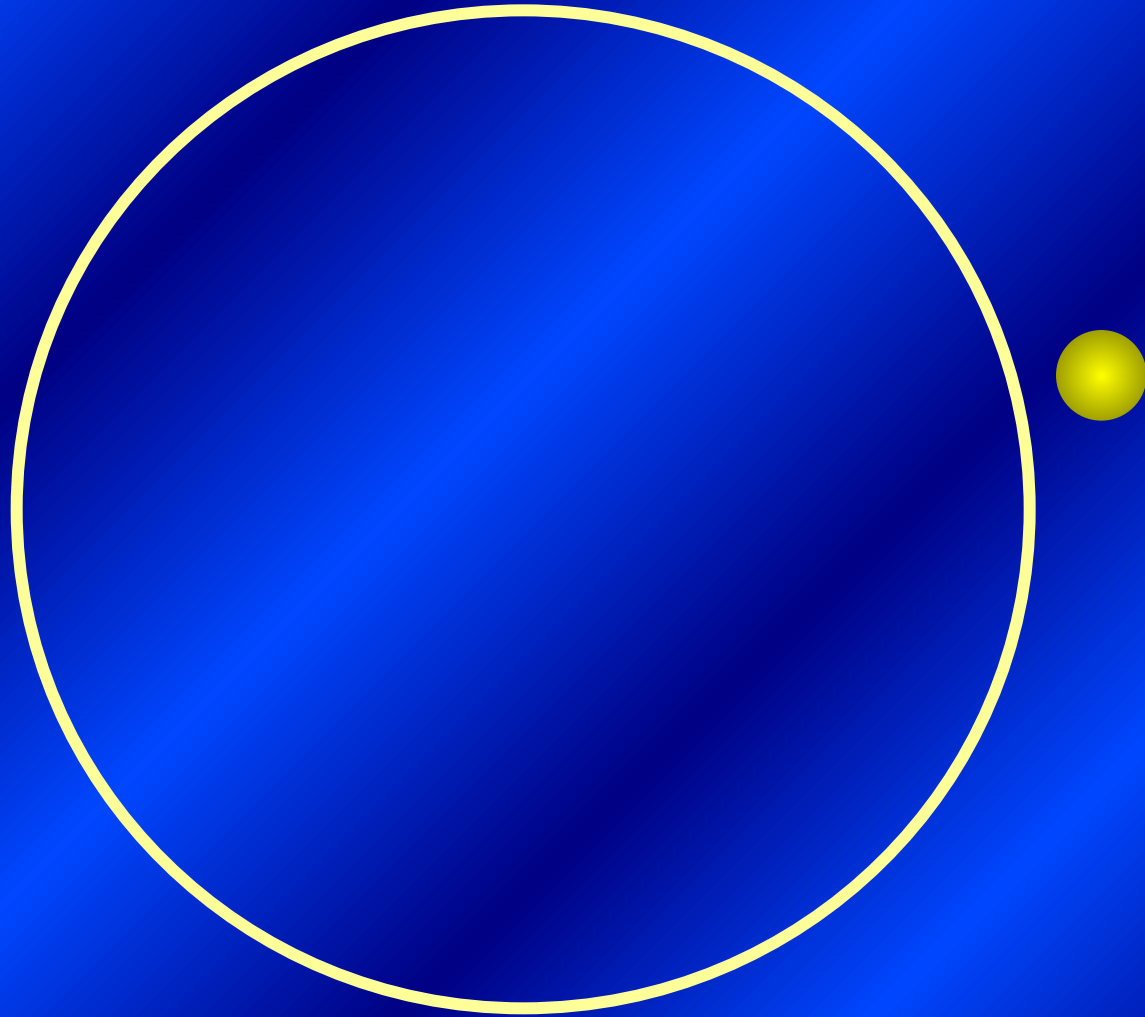

*Күзләрөгезне
саклагыз!*

Туры һәм кыек тәмамлыкларны табыгыз.

1. Сөйләгәчтен кыйссаны, алды тарагымны әни .(Г.Т.)
2. Шуны ул тел хакында язган мәкалэләрендә исбат итә алды.(Г.А.)
- 3.Кеше чын мәхәббәтне теләүдән, сагынудан,өмет итүдән туктый алмый.(Ә. Е.)
4. Гөлләр сине назлап сөяр.
Кояш көлеп башын ияр. (М.Ж.)

АЧКЫЧ

1. а) Кыйссаны (нәрсәне?)- туры тәмамлык, Т.к., б) тарагымны (нәрсәне?)- туры тәм-к, Т.к.;

2.а) Шуны (нәрсәне?)- туры тәм-к, Т.к.; б) тел хакында (нәрсә хакында?)-кыек тәм-к, исем+ бәйлек.

3. а) Мәхәббәтне(нәрсәне?)- туры тәм-к, Т.к.; б) теләүдән, сагынудан, өмет итүдән (нәрсәдән?)- кыек тәм-к, Ч.к.

4. а) Сине(кемне?)-туры тәм-к,Т.к., б) башын(нәрсәсен?)-туры тәм-к, Т.к.

ТЕСТ

1. Тәмамлык жөмләнең

- а) фигыль белән белдерелгән кисәген;
- б) исем белән белдергән кисәген;
- в) теләсә кайсы сүз төркеме белән белдерелгән кисәкне ачыклай.

2. Тәмамлыкның

- а) ике;
- б) өч;
- в) дүрт төре бар.

3. Туры тәмамлык

- а) баш килештәге;
- б) төшем килешендәге;
- в) баш һәм төшем килешендәге исемнәр һәм исемләшкән сүз төркемнәре белән белдерелә.

4. Туры тәмамлык

- а) эш төшә торган туры объектны;
- б) эшнең кыек объектын;
- в) икесен дә белдерә.

5. Сагындырды **әнкәемнең** иркәләп уятуы жөмләсендәге бирелгән сүз

- а) аергыч; б) тәмамлык; в) ия булып килгән.

6. Ул тагын **күзләрен** ачты жөмләсендә билгеләнгән сүз

- а) чыгыш килешендәге исем белән белдерелгән кыек ТӘМ-К;
- б) баш килештәге исем белән белдерелгән туры ТӘМ-К;
- в) төшем килешендәге исем белән белдерелгән туры ТӘМ-К.

7. Эти **хат** укый жөмлөсөндө билгелэнгән сүз

а) ия; б) туры тәмамлык; в) кыек тәмамлык.

8. Сөйләүче өчен билгелерәк булган әйбер турында әйткәндә туры тәм-к

а) баш килештәге исем;

б) төшем килешендәге исем белән;

в) икесе белән дә белдерелә.

9. Туры һәм кыек тәмамлыктары булган жөмлө

а) Зөһрә Илнурны авызын ачкан килеш тыңлады;

б) Ул Зөһрәнең күзләренә туры карарга кыймады;

в) Зөһрә әнисенә Илнурны әләкләү өчен йөгереп китте.

АЧКЫЧ

1. а;

2. а;

3. в;

4. а;

5. а;

6. в;

7. б;

8. б;

9. в.

Өй эше

- 1) Тэмамлыклар кулланып, рэсем буенча хикэя төзөгөз.
- 2) 91 нче күнегүне күчереп язарга, биремен үтэргэ.

